

Koza, čarovnica in selfie

Nisem čarovnica | I Am Not A Witch

leto 2017

režija **Rungano Nyoni**

država **Norveška, Švedska, Rusija, Francija**

dolžina 93'

Rungano Nyoni, zambijsko-valižanska režiserka, je svoj prvenec **Nisem čarovnica** (I Am Not A Witch, 2017) želela umestiti in posneti v Zambiji, od koder je z družino v otroških letih emigrirala v Veliko Britanijo. Ko je Zambijo obiskala v odraslih letih, so jo tam presenetile novice na lokalni radijski postaji, ki so poročale o ženskah, obtoženih čarovništva. Ob raziskovanju tematike je ugotovila, da kljub zakonski prepovedi do tovrstnih obtožb še vedno pogosto prihaja. Nyoni je obiskala tudi Gano, kjer še vedno obstajajo t. i. *witch camps* – izolirane vaške skupnosti, v katerih živijo ženske, ki so bile zaradi tega ali onega obtožene čarovništva ter izgnane iz lastnih okolij. Avtorica je navdih za osrednjo tematiko prvenca črpala iz svojega bivanja v eni izmed omenjenih skupnosti, pripoved pa je umestila v odločno izraženo avtorsko poetiko, ki v pravljico vpleta satire ter izrazi politični komentar.

Devetletno Shulo (Margaret Mulubwa) čarovništva obtožijo kar na policijski postaji, kjer vsa preplašena in zadržana obtožnica niti ne zanika. Ponjo pošljejo obilnega državnega uradnika, gospoda Bando (Henry BJ Phiri – zambijski TV-zvezdnik), ki v slogu lokalnega šerifa razrešuje ljudske spore ter z vladnim financiranjem nadzoruje skupino domnevnih čarovnic, povečini starejših žensk, ki zanj opravljajo prisilno fizično delo vseh vrst. Gospod Banda, vedno napravljen v poslovno obleko s kravato, je poosebitev prostaške preračunljivosti

in mačističnega odnosa lokalne politične oblasti, ki z vraževerjem pomešane zakone prireja sebi v prid. Njegovo pretirano karikiranje se v filmu kot nekakšna pravljica konvencija sklada z nadrealistično situacijo. Ženske v skupnosti so, da ne bi po čarovniško kam odletele, z belimi platnenimi trakovi privezane na velika vretena, nameščena na stari tovornjak, ki jih prevaža od enega polja do drugega. Lahkotno plapolajoči trakovi, ki dovoljujejo omejeno gibanje in za katere gospod Banda večkrat poudari, da so zelo dolgi, predstavljajo simbol nadzora, ki se skriva pod krinko navidezne svobode. Podobno deluje (ne)izbira, ki jo gospod Banda pred iniciacijo v čarovniško skupnost ponudi Shuli. Ta naj živi kot čarovnica, če pa bo svoj trak prerezala in pobegnila, se bo spremenila v kozo.

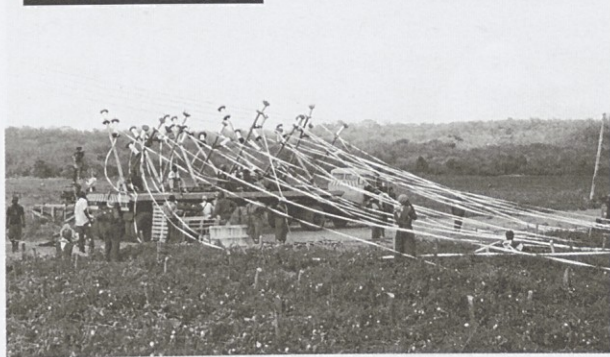
Nyoni grozno preobrazbo v žival, ki preti mladi junakinji, vzame za osrednji pravljicni motiv, svojstven magični realizem pa nadgradi s številnimi folklornimi elementi iz lastne zambijske tradicije. Tovrstna simbolika je v filmu zasidrana v ikonografijo impresionističnih kompozicij. Direktor fotografije David Gallego, ki je poetični pečat dodal tudi **Kačjemu objemu** (Embrace of the Serpent, 2015) Cira Guerre, tokrat s pogostim uokvirjanjem tovornjaka z vreteni v simetrične tablôje iz njega ustvari nadrealistično umetniško inštalacijo. Prav tako kontemplativni so širokoplanski kadri pokrajine, prek katere se pomikajo ženske v modrih delovnih pajacih, ki za seboj vlečejo neskončne bele trakove. Karakterji se v tovrstnih pretežno statičnih postavitvah opredmetijo v mizansceni, kadri pa postanejo tihe samostojne zgodbe. Podoben učinek ima bližnje portretiranje, ki se usmerja v molčeče obraze Shule in drugih žensk. Podobe-zgodbe se dinamično izmenjavajo z realističnimi ter večkrat humornimi prizori dogajanja, ki niso spojeni v klasičen pripovedni lok. Film je poln elips in pogosto v hitrem ritmu brez pojasnjevanja zarezje v novo situacijo.

Poleg karikiranja gospoda Bando in situacijske komike, ki odzvanja senegalsko klasiko **Hyenas** (1992, Djibril D. Mam-bety), film močno stereotipizira tudi naključne bele turiste, ki si ogledujejo človeški ZOO v postavi čarovniške skupnosti.

Nisem čarovnica, 2017

Nisem čarovnica, 2017

Fotografiranje z varne distance in poizvedovanje po praktičnih informacijah se preslika v projicirano vlogo na drugi strani safari pogleda – čarovniški primerki performativno kričijo in se pačijo. Prek razkrivanja eksotizacije, ki spremlja zahodni humanitaristični diskurz, Nyoni onemogoči, da bi iz njenega filma nastala pornografija trpljenja (*suffer porn*). Turistični *selfie* s Shulo – torej z deprivilegiranim afriškim otrokom, »ker jo bo to zagotovo razveselilo«, se v absurdni nedolžnosti dejanja zazdi izprijen. Prav tako se režiserka ne boji osrednjega otroškega lika že v prvem prizoru obleči v preveliko majico z napisom #bootycall. Podobno smešenje *trasha*, ki ga Zahod (kulturno ali ekonomsko) prodaja globalnemu jugu, pa predstavlja prizor, v katerem čarovniške starke kot eno izmed redkih razvedril preizkušajo raznobarne lasulje, poimenovane s popačenimi zvezdniki imeni: Mondonna, Rahinna, Mimmy Mikaj, Sim Kardashan ...

Črni humor, ki v filmu protislovno spremlja prikazane represivne prakse, gledalca ujame v nujen premislek o lastnih stereotipnih podobah »Afrike« in moralističnega presojanja (ne)primernosti smeha. *Nisem čaravnica* tako deluje v potujitveni logiki, ki spominja na filme Abderrahmaneja Sissakvoja. Spomnimo se zgolj zadnjega, **Timbaktu** (2014), v katerem so malijski džihadisti, ki v pripovedi sicer izjemno nasilno obračunavajo z meščani, večkrat postavljeni v absurde situacije ter tako smešeni.

Nyonin glavni obračun v filmu je zagotovo brezkompromisno seciranje tradicij, ki omejujejo individualno svobodo. V prvem planu je sistem lokalne politike, v katerem džin služi kot korupcijska merska enota in ki prilagodljivo deluje po navdihu lastnih koristi. Ta afirmira vraževerne klice skupnosti, za katerimi stojijo osebne zamere (nekateri izmed žensk v skupnosti so kot čaravnice ovadile celo lastne družine), obrekovanja, nevoščljivost ter izrazita mizoginost. V filmu s prstom pokaže tudi na podobno problematiko povezovanja čarovništva z albini, a hkrati poudari soobstoj več resničnosti – v TV-oddaji, v kateri gospod Banda predstavlja Shulo, ker želi z njo dodatno zaslužiti, se izriše raznovrstno prevpraševanje prakse. Tako prek telefonskih klicev in skeptičnih

pogledov občinstva kot tudi prakse TV-voditelja, ki se kot po cesarjevih novih oblačilih vpraša, »Kaj pa če je Shula samo otrok?«, Nyoni v filmu nakaže, da je prakse, povezane s čarovništvom, mogoče izrabiti v dobičkonosne namene, torej škodljiva tradicija včasih preživi tudi zavoljo okoriščenja. Čarovniška skupnost ne predstavlja le neplačanega dela za gospoda Bando – ta namreč Shulo in njeno domnevno čarovništvo kot nekakšno maskoto uporablja tudi za prodajanje praznih urokov, obredov in celo »Shulinih čarobnih jajc«.

Shula, ki pravzaprav večino časa molči, v drugi polovici filma postaja čedalje bolj zamaknjena in se v določenih situacijah skorajda izklopi iz dogajanja. Ženske v skupnosti so po večini ravnodušne, a do svoje usode ter druga do druge večkrat precej cinične in posmehljive. Prizori pogovorov v skupnosti se na trenutke zdijo približani dokumentarnemu, igra Margaret Mulubwa in starejših žensk pa je izjemno avtentična, saj je Nyoni ves film posnela z neprofesionalnimi igralkami, ki v filmu spregovorijo v več zambijskih jezikih.

Snemanje na lokaciji v Zambiji in obsežno iskanje naturščikov je za prvenec v britansko-francoski koprodukciji pomenilo dolgotrajno iskanje financiranj, ki jih je avtorica pridobila iz različnih evropskih fondov ter razvojnih programov (BFI, Hubert Bals, Berlinale's World Cinema Fund ...). Kot večkrat pove v intervjujih, zambijska kinematografija tovrstnih sredstev še ne more zagotavljati, predvsem pa evropsko (so) financiranje in (ko)produkcija za večino afriških ustvarjalcev še vedno pogojujeta opaznost filmov zunaj matične države, zaradi česar zambijski ustvarjalci širšemu filmskemu svetu ostajajo domala nepoznani.

Nyoni je tako kljub produkcijskim in distribucijskim pogojem, pri katerih imajo običajno prednost filmi, ki se ukvarjajo z nenavadnimi »afriškimi« temami, ali pa takšni, ki perejo slabo kolonialno vest, posnela prvenec, ki eksotičnost svoje tematike jasno in glasno izsmeje. *Nisem čaravnica* je feministični film, ki svoje tematsko polje zastavi heterogeno, upoštevajoč širši družbeno-politični kontekst ter njegovo večplastnost. **E**

